

Waar Is Afrika?

Het International Film Festival Rotterdam richt de focus in zijn 39ste editie op Afrika, onder de noemer "Where is Africa?" Goede vraag. Het lijkt alsof de Derde Wereld, en in het bijzonder Afrika, steeds minder in de belangstelling staat in de pers, bij de omroep en in de bioscoop.

Door Marjolein van Trigst

Memories of a Burning Tree, Sherman Ong (2009)

Het IFFR is zichzelf van de leemte bewust. "Er is geen andere reden om dit nu te doen dan dat we het eigenlijk al veel eerder hadden moeten oppakken," schrijft programmeur Gertjan Zuilhof op de festival-website. Hij reisde over het continent, samen met niet-Afrikaanse filmmakers, die een korte film maakten over hun eerste ontmoeting met Afrika. In landen als Kenia, Ethiopië en Oeganda vond hij een aantal kwalitatief hoogstaande films. Voor de postproductie werden het Hubert Bals Fonds en het fonds van het Göteborg-festival ingeschakeld. "De technische kwaliteit, zoals het geluid, is vaak onder de maat, wat voor Europese festivals een reden is om ze niet te vertonen," zegt Rutger Wolfson, directeur van het IFFR. "De titel *Where is Africa?*" slaat ook op de programmering van filmfestivals, waarin Afrikaanse films zo goed als ontbreken."

De focus op Afrika op het IFFR lijkt bijna een compensatie voor het gebrek aan aandacht elders in de Nederlandse audiovisuele media. Niet alleen filmfestivals laten het veelal afweten; wie op een gemiddelde avond een rondje langs de televisiezenders zapt, komt weinig programma's over Afrika tegen. Een Tegenlicht-reportage wellicht, en misschien rent Marc-Marie Huijbregts nog ergens achter een neushoorn aan, maar dan heb je het wel gehad.

"Vroeger spraken we over televisie als het venster op de wereld," zegt documentairemaker Hans Bosscher. "Tegenwoordig worden er in Nederland zelf nauwelijks meer programma's over ontwikkelingslanden gemaakt. Wel aangekocht, want dat is goedkoper. Documentaires over dit soort onderwerpen trekken geen groot publiek, dat weten de Gerard Timmersen (directeur

TV-programmering bij de Publieke Omroep) van deze wereld maar al te goed. Door het tijdslot is het aantal documentaires drastisch verminderd. Maatschappelijke documentaires, vooral ook die over de Derde Wereld, zijn daar de dupe van."

Het verdwijnen van omroep LLink uit het publieke bestel helpt ook niet. Aad van den Heuvel, initiatiefnemer van LLink en oud-boegbeeld van televisie over ontwikkelingssamenwerking, vindt het nog steeds jammer: "Het is natuurlijk hun eigen schuld, want ze hebben er een financiële puinhoop van gemaakt. Over de programma's was ik ook niet altijd te spreken, die speelden zich te veel op de vierkante centimeter af. Het ging altijd over 'een beter milieu begint bij jezelf.'" De stelling dat Nederland steeds meer op zichzelf is gericht, beaamt hij. "Met Afrika hebben we geen flikker te

maken. We verdienen er toch niks aan? Ja, zo gaat dat.”

Desondanks hoopt Van den Heuvel dat andere omroepen programma's zullen maken voor de 150.000 leden van LLink. “Dat geeft toch aan dat er een publiek voor is. Daarbij, de pers heeft de noodzaak om de burgers te informeren! Programmamakers zullen hun uiterste best moeten doen om originele invalshoeken te vinden. Neem Adriaan van Dis in Zuid-Afrika, of Jelle Brandt Corstius in Rusland. Was dat saai? Heel veel mensen vonden van niet.” De nieuwe netmanager van Nederland 2, Bart Römer, laat weten dat hij nog niet kan zeggen of hij van plan is meer aandacht in de programmering aan ontwikkelingslanden te geven. Hij vindt dat hij zich eerst beter moet inwerken om op dergelijke vragen antwoord te geven.

Maatschappelijke documentaires zonder fonds

Documentairemakers die zich met maatschappelijke onderwerpen bezighouden, kunnen sinds juni 2008 niet meer aankloppen bij de overheid. De coproductieregeling die dat mogelijk maakte, is geschrapt door minister Plasterk. Dat betreuren niet alleen de documentairemakers, maar ook NCDO, de Nationale Commissie voor internationale samenwerking en Duurzame Ontwikkeling. Volgens een recent onderzoek, uitgevoerd in opdracht van NCDO, leiden tv-programma's over ontwikkelingsproblematiek bij 21 % van de kijkers tot een meer positieve mening over internationale samenwerking.

Overigens zou er volgens Eva Rootmensen, programmamedewerker subsidies bij NCDO, nog niet veel te merken moeten zijn van het wegvallen van NCDO subsidies. “Op dit moment worden eerder door ons gefinancierde producties nog steeds gemaakt en uitgezonden. Een eventueel effect zal pas vanaf 2010 merkbaar zijn.”

Om de klap te ondervangen, werd begin 2008 door Simon Jelsma, oprichter van de Postcodeloterij en Stichting Doen, startkapitaal vrijgemaakt voor een fonds voor de maatschappelijke documentaire, de stichting Dutch Independent Documentary Fund (DIDF). Inmiddels wordt de stichting ontbonden. Wat ging er mis? Hans Bosscher, één van de initiatiefnemers: “Het komt erop neer dat men er geen geld voor over heeft. De overheid niet, maar ook andere partijen waarmee we gepraat hebben niet. Ik heb het nog niet opgegeven, want volgens mij is het meer nodig dan ooit.”

Onzekerheid voor de toekomst

De tendens om op Nederland zelf gericht te zijn, heeft ook gevolgen voor

de subsidies van fondsen en festivals gericht op Afrikaanse cultuur. Het Hubert Bals Fonds, dat filmprojecten in niet-Westerse landen steunt, is afhankelijk van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Een paar jaar geleden werd daar een nieuw protocol opgesteld voor de toekenning van ontwikkelingshulp. Dat was zo sterk gericht op economische hulp, dat culturele fondsen als het Hubert Bals Fonds en het Jan Vrijman Fonds dreigden erbij in te schieten. Nog steeds heerst er enige onzekerheid, maar volgens Rutger Wolfson zal er waarschijnlijk vanaf begin 2010 een nieuwe regeling gelden. De twee fondsen krijgen dan samen voor drie jaar een subsidie van Buitenlandse Zaken.

Anderen die zich met Afrikaanse cinema bezighouden, kregen in de afgelopen jaren een achteruitgang in het budget te verwerken. Het filmfestival *Africa in the Picture*, dat op de laatste editie zevententwintig films uit negentien Afrikaanse landen vertoonde, ontving minder dan de helft van het bedrag dat bij het Amsterdamse Kunstenplan werd aangevraagd. Distributeurs Contact Film, Cinemien en het Filmmuseum werden gekort op de subsidie voor de distributie van kleine filmhuisfilms. Daarnaast is er de angst voor de politieke toekomst die festivaldirecteuren bezighoudt. “Met het Jan Vrijman Fonds gaat het nu goed”, zegt Ally Derks, directeur van IDFA. “Maar als Wilders aan de macht komt, zou dat heel gevaarlijk voor het fonds kunnen zijn, en voor iedereen die met ontwikkelings-samenwerking bezig is.”

Staat Afrika er slecht voor in Nederland? De filmdistributeurs schetsen inderdaad een somber beeld. “Als een Europese distributeur al amper kan rondkomen, wat verwacht je dan voor Afrika?” schampert Gerard Huisman, eigenaar van Contact Film. “Een mooie film wil ik kopen, maar nu ik geen subsidie meer krijg, neem ik geen enkel risico. Het merendeel moet ik laten lopen.”

“Het is een landelijk probleem”, stelt Marcus van der Zwaag, salesmanager bij Cinemien. “Er is weinig geld voor cultuurbeleid en dus ook niet voor film in het algemeen. Zowel festivals als distributie hebben daaronder te lijden, en daarmee de kleine filmtheaterfilms. Ik denk dat er überhaupt per jaar maar zo'n drie Afrikaanse films worden uitgebracht, iets meer als je de Marokkaanse en Tunesische films meerekent.” Hij benadrukt echter dat de situatie niet per definitie is verslechterd: “Volgens mij kwamen er vijf jaar geleden niet méér Afrikaanse films uit in Nederland.”

Rieten rokjes en rap

Het beeld dat in Nederland van Afrika bestaat, wordt nog steeds beïnvloed

Waar is Europa?

Filmmaker Petna Nadliko Katondolo is directeur van het cultureel centrum Yole! Africa in Kampala, Oeganda, en Goma, DR Congo. Daarnaast is hij één van de oprichters van SKIFF, het Salam Kivu International Film Festival en partner van Africa in the Picture. Nadliko las bijgaand artikel, en reageert: “Films die gemaakt zijn in Afrika hebben niet per se Europese erkenning nodig om te bewijzen dat Afrikaanse cinema bestaat. Waarom krijgen Afrikaanse films een apart programma binnen een Europees filmfestival? Ze zouden behandeld moeten worden zoals alle andere cinematografische producties. Vandaag de dag kun je in Afrika dezelfde vraag stellen over Europese cinema. Ik denk dat het tijd wordt dat Europa de oversteek maakt.”

‘We hebben het hier over filmfestivals waar meer dan tienduizend mensen op af komen. Er zijn filmmarkten, regionale selecties en kunstcurators aanwezig, bijvoorbeeld op het AMA festival, het Salam Kivu International Film Festival, het Zanzibar International Film Festival, het SITHENGI en vele andere. Het ‘privilege’ dat Europa Afrika zijn eigen verhaal vertelt, is voorbij; Afrika moet nu zijn geschiedenis aan zichzelf vertellen. Dankzij nieuwe technologieën zien we een enorme ontwikkeling in filmproductie, van Nairobi tot Kaapstad. Het digitale tijdperk heeft een democratische beweging gecreëerd, en een aantal onafhankelijke filmmakers maakt werk dat Afrika het bezit van zijn eigen verbeelding teruggeeft. Er is een Afrikaans gezegde dat mijn ideeën over de toekomst goed samenvat: “We zijn niet op de schouders van onze voorouders geklommen om naar hun tenen te kijken.”

Marjolein van Trig

door het idee dat goed nieuws geen nieuws is. “Programma's over Afrika komen vaak uit de koker van mensen die zich met ontwikkelingswerk bezighouden”, zegt Aad van den Heuvel. “Dat er daar ook gewoon kinderen naar school gaan en dat er ook grote feesten plaatsvinden, vindt men niet interessant. Aandacht is er alleen in negatieve vorm.”

Dat wil niet wil zeggen dat films uit Afrika zelf automatisch wél ‘objectief’ van toon zullen zijn. De Afrikaanse filmindustrie bevindt zich veelal in francophone landen, die vroeger onder het bewind van de Fransen vielen. Ze kan rekenen op de steun van de vroe-

Regisseurs Joanna Arong Vasquez en Jakrawal Nilthamrong aan het werk in Zambia. Op de auto camera-man Go

gere bezetter. Daar willen de Fransen echter ook wat voor terug: het beeld van een exotisch en mystiek Afrika wordt door Europa in stand gehouden. Heidi Lobato, directeur van *Africa in the Picture*: “Afrikanen wonen niet allemaal in hutjes en ze dragen geen rieten rokjes. Europese fondsen eisen toch vaak dat beeld. Kijk, LLink is naar Afrika gegaan en dat was soms best leuk, maar ik vraag me dan toch af: Is de Afrikaan echt aan het woord? De intellectueel, de kunstenaar? Is er sprake van gelijkwaardigheid?”

Om die reden wordt tijdens *Where is Africa?* getracht om de bezoeker met nieuwe ogen naar het continent te laten kijken. Binnen het onderdeel “Forget Africa” tonen de eerder genoemde niet-Afrikaanse filmmakers onbekende beelden van het continent. “Ze zouden in ieder geval de jeugd in de Afrikaanse steden moeten filmen,” reageert Els van der Plas, directeur van het Prins Claus Fonds. “Die is zo ontzettend leuk, hip en cool. Neem Dakar. Als je daar de *streetwear* ziet, dat is helemaal te gek. De jeugd rapt en is heel positief ingesteld. Daar zouden Afrikaanse filmmakers zelf ook wat mee kunnen doen trouwens.” Ook Rutger Wolfson van het IFFR begint over de levendige hiphop-scene in Afrika. “Veel Afrikanen beginnen met het filmen van een clip voor een vriend die rapt. Sommigen groeien uit tot echte filmmakers.”

Digitale ontwikkelingen

In één opzicht wordt het makkelijker voor Afrikaanse kunstenaars om hun werk in Nederland onder de aandacht te brengen.

“Mobiele telefonie is daarvoor heel belangrijk”, zegt Els van der Plas.

“Afrikaanse landen kampen vaak met stroomuitval. Mobiele telefoons doen het dan nog, en iedereen heeft er één. Er wordt ingenieus gebruik van gemaakt. Dat merken wij aan de hoeveelheid visuele inzendingen die vanaf de mobiele telefoon via het net naar ons worden verstuurd. Maar voor feature film is het natuurlijk minder handig.”

Ook digitale camera's, weliswaar handig omdat ze kleiner en goedkoper zijn, blijken niet meteen een einde te maken aan de problemen van Afrikaanse filmmakers. Rutger Wolfson benadrukt: “In landen als Zambia, Angola, Malawi, Rwanda is veel minder techniek voorhanden dan in andere Afrikaanse landen. Daar is het gewoon nog te vroeg voor.” Een film maken is hoe dan ook duur, en er worden vrijwel geen films zonder Europese steun opgenomen. Montage blijft lastig omdat laboratoria, behalve in Zuid-Afrika, nauwelijks aanwezig zijn. Het is dan ook belangrijk dat de infrastructuur op het continent zelf verbetert.

“Wij zijn druk bezig om de distributie en vertoning in Afrika zelf te verbeteren,” zegt Ally Derks. “Daarvoor hebben we net een aanvraag ingediend bij de Postcode Loterij, samen met het Hubert Bals Fonds. Mensen moeten de films zelf te zien krijgen, in plaats van dat alleen wij ze zien. De documentaires die in Afrika gemaakt worden, zijn veelal heel televisiematig. Die gaan bijvoorbeeld over de vraag: hoe ga je om met malaria? Dat is voor ons niet zo interessant, maar voor de plaatselijke bevolking wel. Cinematografische documentaires zijn daarnaast op één hand te tellen. Van de 360 documentaires die in november op IDFA draaiden, kwamen er zeven uit Afrika.”

Er zijn altijd helden

Het IFFR is in ieder geval van plan om ook in de toekomst goed naar Afrika te blijven kijken. “Gertjan was in heel veel landen de allereerste filmprogrammeur die er überhaupt rondliep,” vertelt Rutger Wolfson – een opmerking die door Els van der Plas en Heidi Lobato overigens wordt afgedaan als ‘onzin’. Wolfson: “Ter plaatse kon hij filmmakers vertellen over het Hubert Bals Fonds. Kijk, we kunnen het continent niet redden, maar op onze bescheiden manier kunnen we wel iets opzetten, net zoals we dat eerder in Maleisië en de Filipijnen hebben gedaan.” Aad van den Heuvel, tot voor kort bestuurslid bij DIFD, hoopt nog steeds op een nieuw fonds voor de maatschappelijke documentaire. En mocht LLink echt ophouden te bestaan, dan wil hij met de nieuwe raad van toezicht van LLink, waartoe hij ook behoort, andere omroepen gaan adviseren. Als het onderwerp maar op de agenda van de publieke omroep blijft staan. Zelfs zelfverklaard pessimist Gerard Huisman van Contact Film is de hoop nog niet helemaal verloren: “Er zijn altijd mensen in staat om in moeilijke situaties toch iets bijzonders neer te zetten. Dat zijn helden. Er hoeft maar één iemand te zijn, of een groepje, een omroep, en het klimaat kan zomaar veranderen.”

Marjolein van Trigt is freelance journalist en schrijfster. Ze schrijft over film, nieuwe media en culturele trends.